

EKONOMINĖ ANALIZĖ, NACIONALINIS EKONOMINIS MĄŠTYMAS IR LIETUVOS EKONOMINĖ MINTIS

Stanislovas Algimantas Martišius

Profesorius socialinių mokslų habilituotas daktaras
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto
Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra
Saulėtekio al. 9, 2 rūmai, LT-10222, Vilnius,
Tel. +370 5 236 61 31; faks. +370 5 236 61 26

Straipsnyje nagrinėjamas teorinės ekonominės analizės ir ekonominės minties santykis, aptariama nacionalinių ekonominių mokyklų raida, apibūdinama, kokius klausimus daugiausia nagrinėjo XX a. Lietuvos ekonominė mintis. Mėginama suformuluoti Lietuvos taikomųjų ekonominių tyrimų uždavinius ir numatyti visuomenės ekonominio mąstymo ugdymo būdus. Išryškinama, kurie XX a. ekonomikos mokslo pasiekimai ir teorijos labiausiai lėmė taikomuosius ekonominius tyrimus, jų rezultatai. Konstatuojama, kad ekonominių teorijų įvairovė – pagrindinis XX a. ekonomikos mokslo raidos bruožas.

Straipsnio autorius, pasinaudodamas literatūra (1–5; 7; 9; 25–28), pratęsia savo ankstesnius tyrinėjimus (14–24) užsienio ir metodologiniais istoriniais Lietuvos ekonomikos mokslo klausimais.

Pagrindiniai žodžiai: ekonominė metodologija, ekonominė analizė, nacionalinis ekonominis mąstymas, Lietuvos ekonominė mintis, pozityvioji ekonomika, institucinė ekonomika.

Įvadas

Ekonominėje literatūroje plačiai paplitę tokie teorinių krypčių pavadinimai: „anglų klasikinė politinė ekonomija“, „prancūzų–italų mokykla“, „vokiečių istorinė mokykla“, „austrų mokykla“, „švedų ekonominė mokykla“ ir kt. Paprastai tokiais terminais pažymimas tos šalies mokslininkų originalus įnašas į pasaulinį ekonomikos mokslą. Vartojami ir tokie terminai: „austrų marksizmas“, „amerikietiškas institucionalizmas“, „prancūziškasis keinsizmas“ ir kt. Tačiau visais tais atvejais kyla klausimas: kada ta ar kita ekonomistų mokslininkų grupė vadintina „nacionaline mokykla“? Galima kelti klausimą ir kitaip: ar moksle gali egzistuoti nacionalinės

mokyklos? Jei taip, kuriais atvejais jas tikslinga išskirti?

Visi žinome, kad Lietuvos ekonomistai ilgą laiką neturėjo palankių sąlygų ne tik dirbti profesionaliai ekonomikos mokslo srityje, bet ir užsiimti to mokslo idėjų skleidimu ir populiarinimu (žr.: 7; 9, p. 12–25, 67–121; 10; 11–12; 14–19). Norint likviduoti esamą ženklų atsilikimą ir įsilieti į pasaulinę ekonomikos mokslo kūrybą, būtina ir „pro lietuvišką langelį“ išsamiau įvertinti šių dienų pasaulinio ekonomikos mokslo padėtį, suprasti jo struktūrą ir raidos dėsningumus, įvertinti esamas ekonominių tyrimų kryptis ir metodologines mokyklas. Mūsų ankstesniuose straipsniuose jau aptarta XX a. ekonomikos mokslo raida, ekonomistų metodologi-

niai tyrinėjimai, pagrindinės mokyklos (17; 21–24). Šio straipsnio tikslas – išryškinti teorinės ekonominės analizės ir ekonominės minties skirtumus; apibūdinti, kokių praėjusiam šimtmečiuje didžiausių mokslinių laimėjimų pasiekė ekonomikos mokslas; įvertinti Lietuvos ūkinės raidos požūriū šalies XX a. ekonominę mintį; pabandyti suformuluoti šių dienų Lietuvos ekonomistų bendrijai naują ekonominio mąstymo ideologiją.

Straipsnio tyrimo objektas – praėjusio šimtmečio ekonomikos mokslo panorama: teorinės ekonominės analizės istorija, ekonominio tyrimo metodų ir procedūrų raida, nacionalinis ekonominis mąstymas ir Lietuvos ekonominė mintis.

Savo šalies ekonominės minties raidos istoriniai metodologiniai tyrinėjimai turėtų padėti Lietuvos visuomenei geriau suprasti ūkinio atsilikimo priežastis, būtinumą greičiau perimti pasaulinio mokslo laimėjimus ir susiformuoti teisingesnę ekonominės elgsenos ideologiją.

Nereikėtų manyti, kad minėti tikslai visi bus pasiekti. Tačiau tikėtina, kad jaunoji ekonomistų karta, ieškodama naujų ekonominių tyrimų kryptių, straipsnio bus paskatinta labiau susidomėti ekonomikos mokslo istorija, ekonominių teorijų poveikiu ūkinio gyvenimo raidai, teorijos ir praktikos sąveika, naujais ekonomistų bendrijos uždaviniais. Visa tai padės pakelti visuomenės ekonominio mąstymo kultūrą, suaktyvinti ekonominius tyrimus, pasukti šalies vairą į europinius siekius ir idealus, nutiesti tiltą tarp mokslo ir praktikos.

1. Teorinė ekonominė analizė ir ekonominė mintis

Aptariant ekonomikos mokslo raidą, tikslinga prisiminti J. Šumpeterio teiginį, kad ekonomikos mokslo istorijoje ir metodologijoje būtina skirti ekonominę analizę nuo ekonominės min-

ties [27]. Ekonominė analizė – tai ekonominės teorijos, suformuotos vadovaujantis pripažintais mokslo metodais. Ją galbūt būtų tikslinga vadinti teorine ekonomine analize, nes ūkinėje praktikoje ir publicistikoje ekonominės analizės terminas yra įgavęs kitą prasmę: remiantis sveika nuovoka ir elementariais skaičiavimais atliekami ekonominiai tyrimai vadinami ekonomine analize. Teorinė ekonominė analizė – tai specializuotos žinios, gautos naudojant specialų tyrimo instrumentarijų, kuris yra už visuomenės kasdienės sąmonės ribų. Tai ne sveikos nuovokos dėka gautos žinios. Jos nustatytos naudojant specializuotą tyrimų metodiką ir konkrečių faktų analizės metodus.

Taip gautos žinios apibūdina tą loginę tikrovę, kuri yra tiriama realybės modelis. Faktiškai teorinė ekonominė analizė – branduolys, ekonominės minties dalis. Tokioje analizėje įmanoma minties pažanga, žinių augimas turi kumuliatyvų pobūdį. Ją gali užsiiminėti tik profesionalai.

Išskiriant atskirą tyrimų sritį – teorinę ekonominę analizę, nubrėžiama riba tarp ekonomistų profesionalų argumentacijos ir praktikų, ūkinų darbuotojų argumentų, pagrįstų dažniausiai sveika nuovoka ir gyvenimo patirtimi. Nubrėžti tą ribą teorinėje ekonominėje analizėje daug sunkiau, nei tai galima padaryti kitų mokslų srityse. Įvairiose ekonominėse teorijose, ypač sukurtose XVIII–XIX amžiuje, sveikos nuovokos argumentai buvo labai artimi teorinės ekonominės analizės samprotavimams. Atrodo, kad radikalus ekonominės analizės atskyrimas nuo kitų ekonominės minties elementų įvyko tik po ribinės analizės (maržinalizmo) susiformavimo. Ši ekonomikos mokslo revoliucija atvedė į ekonomikos mokslo profesionalizaciją ir ekonomistų bendrijos susiformavimą.

Ekonominė mintis – tai didžiulis ir audringas „okeanas“, plauantis teorinės ekonominės

analizės „salos“ krantus. Ekonominė mintis – tai nuomonių ir pageidavimų, pirmiausia ekonominės politikos srityje, dominuojančių to laiko ir vietos visuomenės sąmonėje, visuma. Nuomonę ekonominiams klausimams paprastai turi visi, net ir tos srities profanai, nedisponuojantys jokia specialia tyrimo technika. Tiesa, tokie asmenys kartais pateikia neblogų ekonominių pasiūlymų, bet dėl to jie netampa ekonomistais profesionalais.

Ekonominę mintį dažnai plėtoja ekonomistai profesionalai, žinomi mokslininkai. Jie tai daro todėl, kad iš dviejų tų sričių – ekonominės minties ir ekonominės analizės – su politinėmis problemomis tiesiogiai yra susijusi pirmoji. Tiesa, nuo XX a. antrosios pusės, kai pradėjo formuotis „naujoji politinė ekonomija“, padėtis palaipsniui ėmė keistis. Ypač daug naujo į tą ekonominės teorijos ir praktikos sritį įneša įvairių kryptų institucionalistai [24].

Ekonominė mintis anksčiau buvo sutapatinama su ekonomikos tyrimo menu. XIX a. įvairių šalių skirtinga socialinė ekonominė literatūra, joje išdėstytos ekonominės doktrinos yra artimesnės meno, o ne mokslo sričiai. Beje, pirmas tai pastebėjo J.S. Millis (Mill J.S.) 1844 m. Jo nuomone, politinės ekonomijos nustatyti teiginiai yra per daug bendri, abstraktūs, kad juos būtų galima pritaikyti konkrečioms klausimams spręsti, „kai reikia priimti dėmesio įvykio visas individualias aplinkybes“ [2, p. 52].

Ekonominės teorijos taikymas paskatino J.S. Millį politinės ekonomijos literatūroje skirti mokslą ir meną. Pagal Millį, „nors kiekvieno meno būtiną pagrindą yra mokslas, tačiau tai nereiškia, kad bet kokia meno rūšis suderinama su vienu, bet konkrečiu mokslu. Kiekvieno meno egzistavimo priemonė ne vienas iš mokslų, o jų visuma, daug atskirų mokslų“ [2; p. 52–53]. Jau XIX a. žymieji ekonomistai gerai suvokė, kad, norint pritaikyti ekonominę teoriją, reikia

atsižvelgti ne vien į tiriamos problemos veiksnius, bet ir į jos socialinius, politinius, moralinius, kultūrinius požymius. Tų požymių kitimo poveikis tiriamai problemai nagrinėti gali būti reikšmingesnis negu ekonominiai veiksniai. Vadinasi, taikomoji mokslinė ekonominė analizė turi būti kompleksinė, sisteminė, kartu abstrakti ir konkreti.

Jau XIX a. buvo atsisakyta vienos paradigmos ekonomikos mokslo modelio. Tiriant tokią sudėtingą sistemą kaip „nacionalinė ekonomika“ reikėjo labiau remtis empiriniais tyrimų metodais, pirmiausia plačiau panaudoti istorinius ir statistinius aprašymus, jais papildyti teorinius loginius išvedžiojimus.

Tokios ekonominės minties kryptys – istorinė mokykla, institucionalizmas – faktiškai jau plėtojo ne teorinę ekonominę analizę, bet empirinių tyrimų meną. Vyriausybės institucijos taip pat reikalavo tokių tyrimų, gyvenimo faktais pagrįstų ekonominių doktrinų, atsirado konservatyvios, liberaliosios, krikščioniškosios, socialistinės, radikaliosios ekonominių požiūrių sistemos, įvairios ekonominės doktrinos. Vaizdžiai kalbant, pradėjo formuotis ekonomikos mokslas be griežtais moksliniais metodais pagrįstų ekonominių teorijų.

Tarp ekonomistų kilo rimta diskusija: ką tiria ekonomikos mokslas – šalies turto formavimosi dėsningumas ar žmonių elgseną? Atsakymo į šį klausimą reikia ieškoti XX a. ekonomikos mokslo raidoje [20]. Toliau ši plati problema nagrinėjama taikomosios ekonominės analizės požiūriu.

2. Teorinė taikomoji ekonominė analizė

XX a. ekonomikos teorija leidžia geriau suprasti rinkos esmę. Ji įtikinamai įrodė, kad rinka – optimali ūkininkavimo forma, garantuojanti ra-

cionalų ekonomikos funkcionavimą. Be to, XX a. pabaigoje ekonomistai jau ėmė suvokti rinką kaip daugiasluoksnį reiškinių, pakankamai sudėtingą sistemą, o rinkos dalyvius – sudėtingais ir prieštariniais motyvais besivadovaujančius ūkinius subjektus. XX a. klasikinė politinė ekonomija į ūkinį procesą pirmiausia žvelgė materialinio turto gamybos procesų požiūriu. Jai buvo labai svarbu ištirti ekonominės veiklos subjekto ir objekto sąveiką visuomeniniu socialiniu požiūriu. Neoklasikai objekto ir subjekto sąveiką jau nagrinėjo kaip gamybos kaštų ir pelno kategorijų išraišką. XX a. viduryje ekonomistų teoretikų dėmesio centre atsidūrė ekonominė elgsena.

Ištisas idėjų kompleksas, nulėmęs XX a. ekonomikos mokslo raidą, yra susijęs su maržinalizmu. Dėl šios teorijos įtakos susiformavę teiginiai apie išteklių ribotumą, alternatyvų ekonominį pasirinkimą, kainų susiformavimo mechanizmą rodo esmingą nuokrypį nuo ekonomistų klasikų mokyklos, jų objektyvizmo ir klasikinio pozityvizmo. Gėrybės vertingumas ir ribinės kategorijos tapo teorinės ekonominės analizės pagrindiniais instrumentais. Taip ekonomikos teorijoje atsirado ribinių išlaidų produktyvumo, ribinio polinkio vartoti ir taupyti bei kitos panašios sąvokos. Ribinės analizės įsigalėjimas parodė, kad ekonomikos moksle ir tyrimuose plačiau turi būti taikoma ir matematika, ir jos metodai. Matematika ekonomikoje pradėta vartoti kaip mąstymo būdas, o ne vien kaip skaičiavimo priemonė. Į ekonominius tyrimus atėjo optimalumo sąvoka, ekstremalių reikšmių ieškojimas. „Ribinis“ mąstymas klasikų darbuose, pavyzdžiui, D. Rikardo rentos teorijoje, buvo epizodinis, atsitiktinis, o neoklasikams jis tapo pagrindiniu tyrimo metodu.

Visa tai pakeitė ekonomikos mokslų turinį, pačią jos sampratą. Tik apie 1890 m. A. Maršalas (Marshall A.) parašė darbą, kuriame buvo

susistemintas naujas požiūris į ekonomikos mokslą. Vietoj „politinės ekonomijos“ buvo pavartotas „ekonomisė“ terminas. Taip pats mokslas pakeitė pavadinimą.

Vadovaujantis neoklasikinio tyrimo metodologija XX a. buvo gauta reikšmingų teorinės ekonominės analizės rezultatų. Paminėsime keletą jų.

R.J. Hisko (Hicks J.) ir P. Samuelsono (Samuelson P.) fundamentaliųjų darbų [7; 26] dėka buvo sukurtas naujos vertės teorijos „rūmas“. Iki šių dienų jis liko neoklasikinės krypties ekonominės teorijos branduoliu [13, p. 85].

Kartu su XX a. naująja vertės teorija susiformavo ekonominės gerovės teorija, ženkliai išplėtota rinkos teorija. Štai ir 2001 m. ekonomikos mokslų premija A. Nobeliumi atminti buvo paskirta trims JAV ekonomistams – A. G. Akerlofiui (George A. Akerlof), A. M. Spencui (Spenc A. M.) ir J. E. Stiglitzui (Joseph E. Stiglitz) už geresnį rinkos pažinimą egzistuojant asimetrinei informacijai. Minėtų laureatų naujų pasiūlytų metodų taikymo sritis gana plati – nuo tradicinių žemės ūkio iki šiuolaikinių finansų rinkų.

Taip teoriniai vertės ir rinkų tyrinėjimai laipsniškai suartinami su konkrečių ūkio mechanizmo funkcionavimo klausimų aptarimu. Prie praktinių klausimų sprendimo labiausiai priartėjo viešojo pasirinkimo teorijos (angl. *public choice theory*) atstovai J. Biukenanas (Buchanan J.), Talokas G. (Tullock G.) [5].

Dar XIX a. L. Valraso (Walras L.) suformuluotos ekonominės pusiausvyros idėjos [28] buvo svarbiausios XX a. teorinės ekonominės analizės plėtojimo šaltinis. L. Valraso idėjų dėka ekonomika tapo suprantama kaip tarpusavyje susijusių ir lygiaverčių elementų, tarp kurių susiformuoja nuolatinė pusiausvyra, sistema. Be to, tokios ekonominės sistemos elementų santykiai gali būti griežtai formalizuoti. Pačios tokios sis-

temos turi nuosavą kitimo logiką ir į individualius sprendimus reaguoja taip, kad gautas rezultatas skiriasi nuo siekto tikslo.

L. Valraso darbai paskatino V. Pareta, E. Barone, K. Vikselį (Wicksell K.), J. Fišerį (Fisher J.) plėtoti matematinės ekonomikos idėjas. Apskritai iki XX a. septintojo dešimtmečio bendroji ekonominės pusiausvyros teorija buvo labiausiai plėtojama ekonomikos moksle [3, p. 86–87; 25].

Sprendžiant bendrosios ekonominės pusiausvyros klausimus, atsirado į socialinių klausimų sprendimą orientuota nauja matematikos mokslų sritis – lošimų teorija.

Bendrosios ekonominės pusiausvyros teorinius klausimus nagrinėjo ne vienas Nobelio premijos laureatas ekonomikos mokslų srityje – Kenneth J. Arrow. Paminėtini Gerard Debreu, John C. Harsanyi, John F. Wash, Reinhard Selten.

XX a. ekonomikos raidai būdinga ekonominių teorijų ir krypčių įvairovė. Prasidėjo dalinių ekonominių teorijų tiesiog „masinė gamyba“. Ekonomikos teorijos buvo kuriamos, atrodo, negalvojant apie jų taikymo galimybes. Tačiau yra ir esminių išimčių: ne visos ekonomikos mokslo šakos yra vienodai nutolusios nuo konkrečių ekonominių problemų tyrinėjimo. Reikia sutikti su žinomu amerikiečių ekonomistu V. Baumoliu (Baumol W.), kad ekonomikoje, netradiciškai mąstant, „svarbiausias perversmas įvyko trijose srityse: „...makroekonominių tyrimų formalizavimas... naujų veiksmingų instrumentų ekonominiams tyrimams atlikti sukūrimas ir ekonometrinės analizės taikymo tikslų suformavimas“ [3, p. 80].

Makroekonomikos susiformavimas – reikšmingiausias XX a. ekonomikos mokslo raidos įvykis. Makroekonominiai augimo modeliai daug padėjo susiformuoti taikomajai ekonominei analizei ir taikomiesiems ekonomikos mokslams. Empiriniuose ekonominiuose tyrimuose ištiesą perversmą padarė ekonometrika, statisti-

nių metodų dėka nutiesusi tiltus tarp ekonominės teorijos ir ekonominės tikrovės.

Ekonometrinių tyrimų krypčiai susiformuoti dideli nuopelnai priklauso Kauliso ekonominių tyrimų komisijai (Cowles Commission for Research in Economics), K. Mengherio 1930 metais vadovautam Vienos kolokviumui. 1948–1967 m. Kauliso komisijai vadovavo Nobelio premijos laureatas ekonomikos srityje T. C. Kupmansas (Tjalang C. Koopmans), faktiškai suformavęs šiuolaikinę statistinių išvadų teoriją. Jo 1950 m. parašytas veikalas „Statistical Influence in Dynamic Economic Models“ greitai tapo klasikiniu ekonometrikos darbu. Su minėtos komisijos veikla taip pat susijęs Nobelio premijos laureatas Trygve Haavelmo – vienas iš moderniausiosios ekonometrikos pradininkų.

Ekonominių procesų dinamiškumas visada buvo aktuali ir sudėtinga ekonominių tyrimų problema. Ilgai jos tyrimo metodika buvo labai archajiška, neturinti gilesnio mokslinio pagrindimo. Be jau minėtų ekonometrikos kūrėjų, žymų indėlį į dinaminių eilučių tyrimų metodiką įnešė 2003 m. Nobelio premijos laureatai ekonomikos srityje – R. F. Inglis (Robert F. Engle) ir K.J. Grendžeris (Clive J. Granger). Klaivo Grendžerio darbai kardinaliai pakeitė dinaminės eilutės duomenų statistinį apdorojimą. Dabar net elementariojoje ekonominėje analizėje stabilumo ir kointegracijos testai yra naudojami nuolat, kaip visų aprobuotas metodas dinaminiam ekonometriškiems modeliams nagrinėti. K.J. Grendžeris nustatė sąlygas, kada iš dviejų ar daugiau kintamųjų sekų gauta kombinacija gali būti stacionari. Jis pirmasis pavartojo kointegraciją nuolat kintamų kintamųjų kombinacijai įvertinti. Dabar tokie skaičiavimai visur, o ypač finansų rinkos tyrimuose, yra tiesiog būtini.

Infliacijos dinamikos analizė dabar plačiai remiasi R. Inglio darbais. Kiekybinėje finansų teorijoje žinomi modeliai ARCH, GARCH yra

susiję su R. Inglio gautais moksliniais rezultatais.

XX a. susiformavo ištisa taikomųjų ekonomikos mokslo sričių sistema. Kai kurias iš jų trumpai apibūdinsime.

Naujos taikomosios srities pavyzdys galėtų būti kliometrika (kliometrija). Kliometrikos savitumas, kad joje taikomi sudėtingi statistiniai faktų tyrimo metodai ir kartu siekiama būti ne istorijos teorijos konkurentu, o jos reikšmingu papildymu.

Į kliometrikos vystymą didžiuoju įnašu padarė amerikiečių ekonomistas, istorikas ir sociologas Robertas Viljamas Fogelis (Robert W. Fogel). 1993 m. Robertui Fogeliui kartu su Daglu Nortu (Douglas C. North) buvo suteikta Nobelio premija „už naujų ekonominių metodų taikymą istoriniams procesams analizuoti“. Savo tyrimais abu minėti mokslininkai esmingai keitė JAV istorikų susiformavusias nuostatas į daugelio ūkio istorijas klausimų sprendimą. Jų tyrimų dėka ūkio istorija pamažu tampa ekonometrinių skaičiavimų poligonu, o patys istoriniai tyrimai – retrospektyvine taikomąja ekonometrika.

Dabar kliometrikos idėjos yra užvaldžiusios pagrindinių Amerikos universitetų (Harvardo, Peilio, Čikagos, Kalifornijos), o ir daugelio Europos aukštųjų mokyklų bei tyrimo institutų mokslininkų protus. Tačiau tai nereiškia, jog požiūriai, priešingi kliometriniais, prarado savo reikšmę ir neturi šalininkų.

Taikomieji ekonominiai tyrimai visada turėjo platų pritaikymą, formuojant ekonominę politiką. Nobelio premijos laureatai S. Kuznetsas (Simon Kuznets), V. Leontjevas (Wasilij Leontief), L.R. Kleinas (Lawrence R. Klein), J. Tobinas (James Tobin), R. Stounas (Richard Stone), R.E. Lukasas (Robert E. Lucas) atliko reikšmingus taikomuosius ekonominius tyrimus makroekonomikos srityje, buvo svarbių taikomųjų sri-

čių – planingos raidos, nacionalinės sąsąkaitybos, makroekonominio modeliavimo, prognozavimo – teorijų kūrėjai.

Prie šios ekonomistų grupės priskirtini ir 2004 m. Nobelio premijos laureatai ekonomikos srityje Finas Kydlandas (Finn Kydland) ir Edwardas Preskotas (Edward Prescott). Jie labai prisidėjo tobulinant makroekonominių tyrimų metodologiją, nes visiškai naujai analizavo struktūrinius pokyčius ir už verslo ciklų slypincias varomąsias jėgas. Taip buvo išplėta ekonominės politikos teorija, pagilintas supratimas apie verslo ciklus, o tiriant trumpalaikių kitimų poveikį produktyvumo augimo lygiui skirtingose ekonomikos srityse sujungta verslo ciklų ir ekonomikos augimo analizės.

Įvairių šalių centriniai bankai, tarptautinės organizacijos ir kitos įvairios organizacijos, kurios tiktai atlieka išankstines verslo ciklų prognozes, pradėjo analizuoti ciklinius ūkio reiškinius, naudodamiesi Kydlando ir Preskoto sukurtais modeliais.

Ekonomine intuicija, vien sveika nuovoka grindžiami ekonominiai tyrimai keičiami ekonometriniais ir mikroekonomikoje. Formuojant firmų, kompanijų ekonominę strategiją, naudojami ekonometriniai metodai ir modeliai leidžia išplėtoti struktūrinę, lyginamąją ir dinaminę analizę, prognostinius skaičiavimus. Pagal evoliucionistinę ekonominę teoriją reikalaujama priimant strateginius sprendimus labiau atsižvelgti į inovacijų dinamiką, verslininkų ir vadybininkų kūrybingumą, mokslinės pažangos veiksnius. Neoinstitucionalizmo idėjų populiarumas labiau sutelkia ekonomistus į gamybos organizacijos ir kontrolės tyrimus. Pagaliau socialinėje ekonomikos teorijoje vis labiau įsigali požiūris, kad technologija yra svarbiausias veiksnys, lemiantis ekonominių sistemų evoliuciją ir ekonominės veiklos rezultatus.

Tai, kad socialiniai klausimai grįžta į ekonomikos teoriją ir taikomuosius tyrimus, rodo ekonominio mąstymo persitvarkymą. Didesnis viešojo ūkio vaidmuo šalių ekonomikoje tapo svarbiu tyrimo objektu ne tik ekonominės minties, bet ir teorinės ekonominės analizės lygmeniu. Ekonomistų teoretikų skverbimasis į kitus mokslus – politiką, sociologiją, teisę, edukologiją – kelia klausimą, ar ateityje negalės susiformuoti racionali žmogaus veiklos elgesio teorija? XX a. paskutiniuoju dešimtmėčiu Nobelio premija ekonomikos mokslų srityje dažnai buvo suteikiama asmenims, kurie ekonominis tyrimo metodus sėkmingai taikė kitose socialinių mokslų srityse.

Anksčiau (A. Maršalo laikais), „politinė ekonomija“ ir „ekonomika“ buvo suprantamos kaip dvi lygiavertės disciplinos, o dabar „politinė ekonomija“ dažniausiai suvokiama kaip „ekonomikos“ skyrius. Jau XX a. pabaigoje politinė ekonomija papildyta nauju moksliniu turiniu. Naujoji politinė ekonomija pradėjo nagrinėti vyriausybės sprendžiamas ekonomines problemas, aptarti tuos metodus ir būdus, kurių dėka žmonės panaudoja vyriausybines institucijas savo interesams patenkinti. Naujoji politinė ekonomija, kaip ir daugelis kitų ekonomikos mokslo sričių, pamažu tampa taikomuoju, empiriniu mokslu. Apdorodama didžiulius faktinių duomenų masyvus, ji taip pat naudoja statistinių išvadų teoriją, ekonometrinius modelius ir metodus.

3. Lietuvos ekonominė mintis ir tolesnė jos plėtra

Patinka ar nepatinka, bet istorijos scenoje ilgam pagrindinis asmuo liks tautos, kaip istorinės žmonių bendrijos, susietos kalba, kultūra, bendru gyvenimo būdu. Tautų sąveika yra svarbiausia naujosios istorijos, pasaulinio ūkio dinamikos varomoji jėga. Visos klasės ir socialiniai sluoksniai,

norintys egzistuoti ilgai, turi veikti ir mąstyti, skatinami tautos interesų. Visos kalbos, kad nacionaliniai, o ne klasiniai interesai nulemia šalies istorinę raidą, o nacionaliniai interesai esą tik klasinių interesų išraiška, tėra tuščia retorika.

Kiekvienos šalies ekonominė mintis yra integrali tautos kultūros dalis. Kiekvienos tautos intelektualai visada tyrinėjo savo nacijos skurdo ir turto didėjimo ar mažėjimo priežastis. Tai buvo svarbiausias nacionalinės ekonominės minties susiformavimo ir plėtros akstinai. Bet tautos ekonominės minties, jos ginamų ekonominių doktrinų – konservatyvių, liberalių, socialistinių, krikščioniškų ir kt., kaip rašėme anksčiau, negalima sutapatinti su ekonomikos mokslų teorine ekonomine analize. Dabar mokslo metodologija ir mokslotyra pripažįsta mokslinėms teorijoms tik tokių teiginių visumas, kurios tenkina griežtus kriterijus (4; 21). Pagal jas negali būti angliško, vokiško, japoniško ar rusiško ekonomikos mokslo. Tai – neginčijama tiesa. Literatūroje dar vartojama tokių pasakymų, tačiau tai tik metaforos, ne visai korektiška minties formuluotė. Geriausiu atveju galima kalbėti tik apie tos ar kitos nacijos ekonomikos mokslo teoretizavimo stilių, nes nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio, įsigalėjus neoklasikinei mokyklai, ekonominių teorijų stilius akivaizdžiai pasikeitė.

Anglų filosofijoje ilgai dominavo utilitarizmo ir pozityvizmo mokyklos, todėl Anglijos ekonominėms teorijoms būdingas praktinis kryptingumas, pakankamai aiškus nagrinėjamos problemos teorijos išdėstymas. Tai pagarba skaitytojui verslininkui. Prancūzijos mokslinei minčiai būdingas racionalizmas, todėl ir mokslinė ekonominė literatūra išsiskiria griežtu logiškumu. Prancūzija – revoliucijų kraštas. Ekonominei teorijai nesvetimas socialinis požiūris. Praeityje vokiečių ekonomistai visada buvo gerai susipažinę su filosofija, pirmiausia I. Kanto ir G. Hegelio kūryba, todėl ir jų ekonominiai išve-

džiojimai išsiskiria metodologiniu ir filosofiniu „puošnumu“, istoriškumu, etiniu kryptingumu.

Jeigu negalima kalbėti apie nacionalinį ekonomikos mokslą, tai nagrinėjant įvairių šalių ekonominę literatūrą galima išskirti nacionalines **ekonominės minties** mokyklas, kurias suformuoja skirtingi tautų ekonominio mąstymo tipai, skirtinga istorinė praeitis, gyvenimo sąlygos. Manytume, kad galima skirti keturis ekonominio mąstymo tipus:

1. Ekonomiškai stiprios nacijos su santykiškai silpnomis bendromis nacionalinėmis tradicijomis grindžia savo mąstymą individualizmu ir grynais rinkos principais. Tokių nacijų vidaus rinka sujungia regionus į vieningą visumą, o ekonominio liberalizmo doktrina gina tų nacijų interesus pasaulinėje rinkoje. Tokių šalių grupei priklauso JAV, Kanada, Australija.
2. Visai kitą grupę sudaro Japonija ir Vakarų Europos ekonomiškai stipriosios nacijos. Čia gilios bendros nacionalinės tradicijos ir visuotinis nacionalinis bendrumas. Ekonominis mąstymas nėra individualistinis, o institucionalistinis. Svarbiausia joms yra tai, kas atitinka nacionalinius interesus.
3. Trečia grupė – tai ekonomiškai silpnos tautos, kurioms būdingi stiprūs bendranacionaliniai ryšiai. Apibūdinant tų šalių ekonominį mąstymą, pasakytina, kad ekonominio mąstymo prioritetas yra bendras nacionalinis interesas. Tai – Indija, Kinija, atrodo, kad toks mąstymo būdas formuojamas ir dabartinėje Rusijoje.
4. Ketvirta grupė – neseniai susiformavusios ir dabar besiformuojančios nacijos, turinčios silpną ekonomiką. Čia bendrai dar nėra savito ekonominio mąstymo, o daugiau ar mažiau dominuoja užsienio pažiūrų, išreiškiančių ne bendrus nacionalinius, o grupių interesus, derinys.

Šiais globalizacijos laikais ekonominio mąstymo formavimas dažniausiai pastebimas atskirų civilizacijų lygmeniu. Vakarų europietiškam tipui būdinga: užtikrinti nacijų laipsnišką suartėjimą, išlaikant nacionalinių interesų ir nacionalinių rinkų internacionalizavimo pusiausvyrą. Nacijos tolydžio susilieja į vieningą visumą, kai užtikrinama galimybė kartu vystytis šalims ir regionams. Kiekvienos nacijos savitumas, jos ekonominio gyvenimo samprata ne suardoma, ne sunaikinama, bet sustiprinama. Kiekvienos nacijos ekonominei bendrijai iškeliamas uždavinys: mokėti teisingai formuluoti savo interesus, juos ginti ir suprasti visos Europos siekius ir interesus.

Plėtojant Lietuvos ekonominę mintį, atitinkančią Europos standartus, reikia daug ką iš naujo permąstyti ir suvokti. Visų pirma turime suprasti, kad europietis – pliuralistinės ideologijos terpėje susiformavusi asmenybė, pripažįstanti tiek atskiro asmens teises, tiek visų tautų politinę laisvę ir nepriklausomybę.

Mūsų ekonominės minties literatūroje ilgai dominavusi vienpartinė monistinė politinė doktrina žmogaus asmenį pajungdavo kolektyvui, valstybei. Tarptautiniuose santykiuose buvo laikomasi vien jėgos normų, be saiko liaupsinama masė, niekinama mažuma, mažieji, silpnieji. Iš to natūraliai kilo sovietinis imperializmas, nepripažįnta kitų tautų laisvo apsisprendimo teisė. Mažai ekonominiuose darbuose buvo tiriama ir nagrinėjami ir žmonių, ir valstybių, kitų organizacijų idėjiniai elgsenos motyvai. Dabar tuo reikėtų labai susidomėti.

Kas dabar drįstų abejoti, kad neturinti gausių gamtos turtų Šveicarija, tokia pat Olandija, Belgija ar Danija nėra ekonomiškai ar kultūriškai klestinčios valstybės, kurių įnašai į bendrąjį žmonijos kultūros lobyną proporcingai karštesnais net didesni už didžiųjų valstybių įnašus. Kokių būdu jos to pasiekė? Ūkio istorijos stu-

dijos leidžia į šį klausimą atsakyti trumpai – tik darbu.

Kokia ekonomine ideologija dirbdami vadovaujasi mūsų tautiečiai? Rašytojas J.A. Herbačiauskas dar prieš 70 metų rašė: „mes (t.y. lietuviai – S.M.) mokame vergauti, bet nemokame darbu laisvėti, augti, kultūrėti, spindėti“ (6, p. 172–173). Tie žodžiai teisingi ir mūsų laikams. Darbo vergai nenugalės darbo meistrų, tikrų veiklos iniciatorių ir organizatorių. Lietuvos kelias į žinių ekonomiką – esminis savo šalies piliečių kasdienio gyvenimo būdo, gyvenamos pakeitimas. Visi turime suprasti: tik sisteminga veikla, gerai organizuotu darbu galime pasiekti mūsų šalies ūkio pažangos. Mokėjimas gerai dirbti, organizuoti, kelti savo profesinį pasirengimą – turi tapti laisvos Lietuvos didžiausiu kapitalu, savitu magnetu, siekiant pritraukti į šalį užsienio investicijas.

Kuriant suvienytos Europos bendrą ekonominę politiką, kartu su kitais europiečiais Lietuvos ekonomistų laukia dideli darbai. Praeityje Europą kūrė romanų, t.y. italų, ispanų, ir ypač prancūzų tautos, nustatydamos ekonominio, visuomeninio, politinio ir kultūrinio gyvenimo formas ir sistemas, tai dabar į europinę, o per ją ir į pasaulinę kūrybą turime įsitraukti ir mes. Europos kultūros ir civilizacijos ateitis pasaulio mas-tai turi visiems rūpėti.

Didžiausia ekonominės minties dalis – ekonominė sociologija ir ūkinė publicistika – turi mokyti tautiečius, kad ir kur jie dirbtų, nenutraukti ryšių su šimtmečius puoselėta ir brandinta tautine kultūra, mokyti juos būti sumaniais ūkinio ir kultūrinio gyvenimo vadovais, o ne likti nešamais stichinių, kad ir europietišku, likimo bangų.

Formuojant **poindustrinės** Lietuvos visuomenės ekonominę mintį būtina vadovautis šiomis nuostatomis:

1. Ekonominė spauda Lietuvos gyventojams turi padėti greičiau pakeisti sovietiniais metais susiformavusias gyvenimo nuostatas;

2. Etninis nuosaikumas, valdžios demokratiškumas, naujas požiūris į darbą, inovacijas, taupumą, sąžiningumą – yra ta vertybių sistema, kuri šalies gyventojų mąstyme ir elgsenoje turi įgauti visuotinį pripažinimą;
3. Padėti visų sričių specialistams modernizuoti ekonominį mąstymą; moderni Lietuvos verslo visuomenė neatsiras be mokslinių žinių, jos intelektualinio ugdymo, neišgalėjus naujoms vertybėms;
4. Populiarinti mintį, kad Lietuvos ekonomistų bendrijoje didesnę pagarbą įgautų ekonominė sociologija, išgalėtų analitiškumas, ekonominės politikos klausimai būtų sprendžiami ir nagrinėjami ne vien šalies, bet ir europinės ekonomikos kontekste;
5. Lietuvos ekonomistų tyrimuose reikšmingą vietą turi užimti ekonominė komparatyvistika ir institucinė analizė; reikia ne bet kokio ekonomikos augimo, bet skatinančio šalies gerovę, užkertančio kelią proto nutekėjimui;
6. Daugiau dėmesio skirti ekonomikos mokslo epistemologinėms problemoms, ūkinės tikrovės pažinimo metodologiniams klausimams nagrinėti;
7. Teisingai įvertinant Lietuvos praeitį, 1940–1990 metų ūkio gyvenimo tendencijos negali likti neišnagrinėtos moksliniais metodais;
8. Išmokti mokslinį darbą dirbti kolektyviai: kraštui reikia daugiau kolektyvinių studijų, išsamių sisteminių tyrinėjimų;
9. Skaityti ir geranoriškai recenzuoti savo kolegų darbus.

Žvelgiant į praeitį, nereikia pamiršti, kad Lietuvos ekonominė mintis dėl susidariusių sąlygų daugiausia buvo orientuota į švietjišką veiklą [16–18]. Mūsų mokslinė ekonominė literatūra, pati ekonomistų bendrija buvo labai negausi, fak-

tiškai atsirado po Pirmojo pasaulinio karo [9, p. 12–25; 10; 15–17; 22].

Trumpai apibūdinant praeities Lietuvos ekonominės minties tematiką, būtų galima išskirti buvusias šias tyrimų kryptis:

1. tarpukario Lietuvos ekonominę politiką formavusiose įvairių autorių knygose ir straipsniuose daugiausia nagrinėti žemės ūkio, kooperacijos, pinigų ir kredito, užsienio prekybos politikos klausimai;
2. Lietuvos gamybinių jėgų išdėstymo klausimai pokario metais;
3. žemės ir kitų gamtos turtų ekonominis vertinimas;
4. matematiniai metodai ekonomikoje ir automatizuotos valdymo sistemos;
5. valdymo ir ūkio mechanizmo klausimai;
6. ūkio veiklos sričių ekonominės problemos.

Formuojant tarpukario Lietuvos ekonominę politiką spaudoje buvo siūloma derinti du principus: a) užtikrinti valstybės efektyvų poveikį rinkai kaip vieningai visumai; b) garantuoti vartotojo ir gamintojo elgesio laisvę. Tarpukariu Lietuvoje tokias idėjas kėlė mišriosios ekonomikos šalininkai [19]. Jų propaguojamą tezę trumpai galima nusakyti taip: mišri ekonomika gali egzistuoti ir gerai funkcionuoti, bet valstybės kišimasis į ūkį negali pažeisti tradicinių Vakarų civilizacijos vertybių: demokratijos, asmens laisvės, privačios nuosavybės ir laisvos konkurencijos. Vėliau, iki 1960-ųjų, panašios nuostatos buvo ginamos ir propaguojamos lietuviškos emigracijos spaudoje [9, p. 81–96].

Lietuvos gamybinių jėgų išdėstymo, žemės ekonominio vertinimo, iš dalies matematinių metodų ekonomikoje taikymo klausimai yra aprašyti [17; 9, p. 108–121], todėl dabar tos svarbios tyrimo kryptys neapibūdinamos. Keista, bet iki šių dienų istoriniu požiūriu neįvertinti be mokslinės sistematikos sovietiniais metais parašyti straipsniai, studijos, disertacijos valdymo,

finansų, ūkinio mechanizmo, konkrečios ekonomikos klausimais. Tai blogai, nes tauta be istorijos, tauta be ateities!

Teoriniai ekonominiai tyrimai Lietuvoje niekada nebuvo ženklūs. Lietuvoje tarpukario metais teorinei ekonominei analizei daugiausiai turėjo poveikį Vokietijos, carinės Rusijos, iš dalies Prancūzijos ekonominės mokyklos. Neoklasikos ir bendrosios ekonominės pusiausvyros teorijos Lietuvą pasiekė per C. Kaselio (Cassel G.) veikalus, o ne per A. Maršalą (Marshall A.), L. Valrasą (Walras L.). Pasaulyje geriausios pri pažintos anglosakų teorinės ekonomikos idėjos Lietuvą pasiekė pavėluotai ir buvo mažai paplitusios [14–16]. Lietuvos mokslinėje spaudoje jas imta plačiau populiarinti tik dvidešimtojo amžiaus ketvirtąjį dešimtmečio pabaigoje [19].

Dar liūdnė teorinės ekonomikos plėtros padėtis buvo 1945–1989 metais [9, p. 97–108]. Nedidelę išliekamąją vertę teturi Lietuvos XX a. ekonominės minties istorinė tematika parašyti darbai. Pakanka paskaityti žinomos monografijos: „Teorija ir tikrovė“ puslapius, kad susidarytų toks vaizdas [13]. Jau monografijos dalių pavadinimai rodo knygos „kryptingumą“: a) klerikalinis kapitalizmo šventinimas; b) fašistinių ekonominių teorijų dvasia ir kūnas; c) „ekonominės demokratijos“ liberalus mitas ir pan. Gaila, kad tokių knygų buvo ir daugiau, tačiau, manytume, neverta jų dabar nagrinėti.

Vertinant trumpai XX a. Lietuvos ekonominę mintį, jos pobūdį būtų galima apibūdinti taip: 1) toliau nuo abstrakčios ekonominės teorijos, arčiau prie praktinio gyvenimo, jo aktualijų; 2) toliau nuo logiškos tikrovės, analizės jos lygmeniu, arčiau prie faktų tikrovės, jų nagrinėjimo; 3) toliau nuo racionalumo, juo pagrįstų ekonominių įrodinėjimų, arčiau prie empirizmo, masinių duomenų analizės. Visų kartų Lietuvos ekonomistai buvo tos nuomonės, kad ekonominės teorijos pagrindas – realaus gyvenimo ir kon-

krečių faktų tyrimas. Remiantis ūkiniu patyrimu, ekonominės tikrovės stebėjimu turi būti kuriama ekonominė teorija. Tiksliau – ji turi rasti iš gyvenimo faktų, bet vėliau abstrakcijos ir idealizacijos dėka pakilti virš jų ir konkretaus gyvenimo. Taip suformuotas ekonominės sąvokos leidžia „stilizuoti“ gyvenimo tikrovę.

Nepriklausomoje Lietuvoje visos ekonomikos mokslo sritys turėjo esmingai persitvarkyti, tai pasakytina ir apie ekonomikos mokslą ir studijas. Mūsų nuomone, ir dabar dar reikia daug ką esmingai reformuoti, kad ekonomikos mokslas ir studijos priartėtų prie pasaulio standartų. Iš tos plačios problemos pirmiausia apibūdinsime klausimus, susijusius su ekonomistų rengimu mokslinei veiklai, intelektiniam analitiko, konsultanto darbui.

Niekas Lietuvoje neginčija, kad šaliai reikia tokių ekonomistų, kurie ekonomikos mokslo dėka sugebėtų bet kokius ūkinio gyvenimo reiškinius ir procesus nagrinėti kompleksiskai remdamiesi nacionalinio gyvenimo faktais. Rengiant tokius ekonomistus būtina formuoti teisingą profesinę jų ideologiją.

Jau universiteto suole būsiamasis Lietuvos ekonominio gyvenimo vairuotojas turi suvokti, kad pasauliui suprasti nepakanka racionalių žmogaus galių, nes jos yra tik vienas mąstymo proceso elementas. Intuicija, inspiracija, gyvenimo patirtis, mokėjimas išgirsti kitų žmonių nuomonę – tai kiti pažinimo elementai pasauliui suprasti.

Manome, kad tik žmogus, kuris noneigia emocijų, poezijos, filosofijos ir religijos paslapčių pasvarstymo, gali priartėti prie turtingos tikrovės gelmių, ekonominių šalies paslapčių. Vien racionalus žvilgsnis į tikrovę nėra pakankamas ekonominei politikai formuoti. Šių dienų ekonomistas turi stebėti ir suvokti globalios ekonomikos transformacijas, matyti Lietuvos vietą postindutriniam pasaulyje, žinoti mūsų visuome-

nės realius pagrįstus kelius į gerovę. XXI a. ekonomistas turi sugebėti atsakyti į šiuos klausimus: 1) kokią Lietuvos ekonomika turėtų pasirinkti augimo kelią; 2) kaip Lietuvai organiškai įsiliesti į pasaulinę ekonomiką ir plačiau naudoti naujas technologijas; 3) kokia ūkio struktūra Lietuvai dabar tinkamiausia; 4) kokie Lietuvos ūkio konkurencingumo didinimo būdai; 5) kaip susieti verslą su mokslinė mintimi.

Abstrakciją susieti su realybe, nuolatą gyventi ateitimi, šiandien matyti rytojaus horizontus – kiekvieno gero ekonomisto savybė. Žmogaus poreikiai ir lūkesčiai, idealai ir siekiai, ekonomikos efektyvumas ir socialinis teisingumas – ekonomistų tyrimo objektai, kuriuos reikia pažinti, matuoti, apibendrinti. Lietuvos ekonomistų bendrijai reikėtų geriau suvokti įvykusius XX a. struktūrinius ekonomikos mokslo pokyčius. Visos racionalizmo principu pagrįstos teorijos nusako, kas būtų esant tam tikroms sąlygoms. Tai svarbu, naudinga, bet dažnai to mažai.

Ūkio klausimus būtina nagrinėti ne tiktai gryniosios ekonominės teorijos, bet ir praktikos reikalavimų požiūriu. Formuojant ekonominę politiką, būtina atsižvelgti į socialinius, politinius, kultūrinius, visuomenės narių motyvus, tautos mentalitetą ir istorinę patirtį.

Išvados

1. Teorinė ekonominė analizė XX a. įgavo įvairių krypčių. Bendras ekonomikos mokslas diferencijavosi į daugelį šakų. Neoklasikinei teorijai, kaip pagrindinei krypčiai (*mainstream*), atsirado rimta opozicija – institucionalistai, naujoji austrų mokykla.
2. Makroekonomika, ekonometrija, lošimų teorija – didžiausieji XX a. mokslo laimėjimai, kurių dėka buvo sukurta taikomoji ekonominė analizė, suformuotos taikomojo pobūdžio ekonomikos mokslo šakos.

3. Nacionalinių **ekonomikos mokslo** mokyklų neegzistuoja. Galima kalbėti ir rašyti apie atskirų šalių **ekonominės minties** nacionalines mokyklas.
4. Taikomosios ekonomikos teorija ir tyrimai – tai ekonominės minties sritis, kuri iki XX a. pirmųjų dešimtmečių dar buvo vadinama ekonominiu menu. Dabartinė taikomoji ekonomika – teorija, pagrįsta skaičiavimais ir griežtais loginiais įrodinėjimais, o ne vien sveika nuovoka grindžiami ekonominiai samprotavimai, juos apibendrinantys teiginiai, kaip buvo būdinga ikimaršalinio laikmečio ekonomikai. Jos dėka esmingai papildoma teorinė ekonominė analizė, kurioje tyrimo aparatas įgauna savo vystymosi logiką, kuri ne visada lemia aktualių ekonominių problemų nagrinėjimą.
5. Lietuvos ekonominė mintis visada buvo labiau švietėjiško pobūdžio; praityje mūsų šalies ekonomistai neturėjo normalių sąlygų plėtoti teorinę ekonominę analizę, abstraktųjį ekonomikos mokslą. Norint dabar tą spragą greičiau užpildyti ir sukurti teoretikų ekonomistų mokyklą, reikia sudaryti sąlygas kasmet keliems ekonomikos studentams ir doktorantams studijuoti ir rengti disertacijas **prestižiniuose** Vakarų šalių universitetuose.
6. Formuojant šiuolaikinį ekonominį Lietuvos visuomenės mąstymą, būtina daugiau dėmesio kreipti į metodologinę ekonominių tyrimų ir diskusijų kultūrą, ugdyti analitiškumą, propaguoti ekonomines žinias.
7. Sumažinus ženkliai pedagoginį krūvį, užtikrinti universitetuose realią mokslo ir studijų vienybę. Žengiant Lietuvos ekonomikos mokslui tikslinės specializacijos kryptimi, tikslinga universitetuose įkurti du tris ekonomikos mokslo universitetinius institutus.
8. Planuojant ir rengiant ekonomikos ir vadybos specialistus, griežčiau atskirti ekonomikos studijas ir programas nuo viešojo administravimo, verslo administravimo studijų, patikslinti rengiamų ekonomistų specialybių sąrašą, daugiau rengti teorinio ir analitinio profilio ekonomistų.
9. Lietuvos ekonominė mintis turi ekonomistų bendriją orientuoti į naują ekonominės veiklos ideologiją: šiandieną tyrinėti praeities šviesoje vardan ateities tikslų, mokėti abstrakcijas susieti su realybe, suprasti simbolius ir kartu mintis reikšti žodžiais. Tvarkydami finansinius ir materialinius srautus, ekonomistai niekada negali pamiršti doros ir tiesos, o, priimdami sprendimus, vadovautis Dž. M. Keino (Keynes J. M.) nuostata: „būti nešališkam, laisvam, nepaperkamam kaip menininkui ir žemiškam kaip politikui“.
10. Lietuvos ūkinio gyvenimo tvarkytojams reikia išmokti suderinti pasaulinius ir nacionalinius siekius, sielojantis dėl bendrų žmonių reikalų, nepamiršti savo šalies gyventojų bėdų ir rūpesčių.
11. Orientuojantis į monументalų D. Dorfmano veikalą „Ekonominė mintis amerikiečių civilizacijoje“ („The Economic Mind in the American Civilisation“) parengti panašų darbą ir Lietuvai. Ekonomistų studijoms būtinas kapitalinis Lietuvos ekonominės minties istorijos veikalas.

LITERATŪRA

1. Автономов В. История экономической мысли и экономического анализа: место России // Вопросы экономики. 2001, Nr. 2, p. 42–48.
2. Ананьин О. Может ли наука быть руководством к действию? // Вопросы экономики. 2001, Nr. 2, p. 42–63.
3. Баумол У. Чего не знал А. Маршал: вклад XX столетия в экономическую теорию // Вопросы экономики. 2001, Nr. 2, p. 73–108.
4. Blaug M. Metodologija ekonomii. Warszawa: Panshowe wydawnictwo naukowe, 1997.
5. Buchanan J., Tullock G. The Calculus of Consent. Ann Arbor. MI: University of Michigan Pres, 1962.
6. Herbačiauskas J.A. Vakariečiai ir Rytiečiai // V. Romuva. 1932, Nr. 8(60), p. 172–173.
7. Hicks J. Value and Capital. Oxford: Oxford University Press, 1946.
8. Laumenskaitė E. (1994), Valdas Jurgutis. Vilnius: Viltis. 191 p.
9. Lietuvos statistika XX amžiuje. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Statistikos departamentas, 1999.
10. Lito ir Lietuvos ekonomikos tėvai. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Žinija, 1989.
11. Lukoševičius V. Liberalizmo raida Lietuvoje: XIX a. pabaiga – 1940 m. Vilnius, 1996.
12. Lukoševičius V. Profesorius Petras Šalčius. Jo kooperacinė, pedagoginė ir mokslinė veikla. Vilnius: Margi raštai, 2004.
13. Maiminas J. Teorijos ir tikrovė. Buržuazinių ekonominių teorijų ir programų Lietuvoje kritika (1919–1940 m.). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1960. P. 231.
14. Martišius S. Lietuvos ekonomikos mokslo nuostoliai Antrojo pasaulinio karo metais // Lietuvos ūkis. 1991. Nr. 12.
15. Martišius S. Grįžta uždraustos knygos // Liaudies ūkis. 1990, Nr. 12.
16. Martišius S. Vladas Jurgutis – ekonomistas, politikas, pedagogas // Ekonomika. 1996. T. 40, p. 70–84.
17. Martišius S. Lietuvos ekonomikos mokslo ir studijų raida XX amžiuje // Ekonomika. 2000. T. 50, p. 7–19.
18. Martišius S. Doc. K. Lukša – aušrininkas, humanistas, pedagogas. Straipsnių rinkinys. Prekybos mokslas ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996, P. 3–7.
19. Martišius S. Tarpukario Lietuvos ekonominė mintis pinigų teorijos ir praktikos klausimais // Pinigų studijos. 1997, Nr. 2.
20. Martišius S. Ekonomikos mokslas dviejų šimtmečių sandūroje // Ekonomika. 2003, T. 63, p. 205–214.
21. Martišius S. Pagrindinės XX a. ekonomikos mokslo metodologinių tyrimų kryptys // Ekonomika. 2003, T. 61, p. 111–126.
22. Martišius S. Vadybos mokslo ir studijų raida Lietuvoje (socialinių mokslų klasifikavimo požiūriu) // Inžinierinė ekonomika, Kauno technologijos universitetas, 1997, Nr. 2 (9).
23. Martišius S. Nauji ekonomistų teoretikų metodologiniai ieškojimai // Žemės ūkio mokslai, Lietuvos mokslų akademija, 2004, Nr. 4 (priedas).
24. Martišius S. Ekonominės teorijos raida 1900–1970 m. // Ekonomika ir vadyba: aktualios ir perspektyvos 2004 m. Šiaulių universitetas, 2004, p. 170–178.
25. Панорама экономической мысли XX столетия. В двух томах. Санкт-Петербург, 2002.
26. Samuelson P. Foundation of Economics Analysis. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1947.
27. Шумпетер Ю. История экономического анализа. Санкт-Петербург, 2001, Т. 1–3.
28. Walras L. Elements of Pure Economics. Homewood, IL: Richard D. Irwin, 1954.

THE ECONOMICS ANALYSIS, THE NATIONAL ECONOMIC MENTALITY AND THE ECONOMIC THOUGHT OF LITHUANIA

Stanislovas Algimantas Martišius

Summary

The publication discusses the alteration of economics thoughts at the end of 20th century. An author seeks to activate methodological theoretical investigations of economic thought there in Lithuania.

In the article, the theoretical concepts prevailing in Lithuania are analyzed against the background of the development of the worlds economic thought. The publication suggests to establish faculties of social sciences

in the main Lithuanian universities and economic profile science institutions of university stature. In authors view, this would set the Lithuanian economics and studies to the European standards.

Keywords: The Methodology of Economics, Economics Analyses, the National Economic Mentality, Economic thought of Lithuania, Positive Economic, Institutional Economic.

Įteikta 2005 m. rugsėjo mėn.